

EGYÉB BELTERÜLETEK ÁTALAKULÁSI TRENDJEI A SOPRONI JÁRÁS PÉLDÁJÁN

BAJMÓCY PÉTER – BALOGH ANDRÁS

TRANSFORMATION TRENDS OF THE OTHER INNER AREAS
OF SOPRON DISTRICT

Abstract

The other inner areas are special elements of the Hungarian settlement structure. Other inner area is an inner area not interconnected geographically with the central inner area of the administrative unit. Not all localities include an other inner area, but there are localities with more other inner areas. They are partly former villages which are now parts of other settlements (incorporated villages) or former outskirts with a small cluster of houses. They are between the central inner areas and the outskirts of settlements both architectural character both functions and population size. There are nineteen such settlements in the Sopron district, most are in the administrative area of the town of Sopron. These settlements are very different by size, functions, development trends, original function, and transport facilities. The most important transformation factors of the other inner areas of Sopron district are suburbanization (near the town of Sopron), tourism (near Lake Fertő) and cross-border relations (shopping tourism, medical tourism, residential functions of those persons who work in Austria). The former hobby gardens, wine-hills and new suburban estates near Sopron are rather dynamic, but the former mining colonies and manors further from Sopron are declining.

Keywords: other inner area, village, suburbanization, manor, residential and economic functions, Sopron district

Bevezetés

A településállomány, illetve egyes elemeinek átalakulása szüntelen, történelmi lépésekben mérhető folyamat, aminek intenzitása, továbbá az azt befolyásoló tényezők sora és szerepe is folytonosan változik. A természeti adottságok, a földrajzi fekvés, az eltérő településméret, a településközi kapcsolatok, a településpolitikai és jogi szabályozás, az intézményhálózat kiépülése, a gazdasági életbe való bekapcsolódás lehetőségei, a helyi társadalmak vagyoni helyzete és érdekérvényesítő képessége, a lakossági mobilitás stb. számos eltérő fejlődési utat jelölt ki a települések számára, s egyúttal jelentős mértékben differenciálta is azokat. Ez a differenciálódás regionális, táji és települési szinten, sőt településeken belül is végbement. A településeken belül lezajló átalakulási folyamatok sem újkeletűek, nemzetközi és hazai példái egyaránt vannak. Ide sorolhatók például a funkcionális városszerkezetek, a különböző élettípusok kialakulása az USA-ban, amelyek kutatása az 1920-as években vált meghatározóvá, vagy Magyarországon a nagyobb lélekszámú falvakon belül már a 19. század elején kimutatható társadalmi rétegződés, ami együtt járt a lakosság térbeli elkülönülésével is (alvég-felvég, nemesek, telkes jobbágyok és zsellérek stb.) (BELUSZKY P. 2018).

A településeken belüli, a településrészek közötti társadalmi és térbeli átstrukturálódások napjainkban is jellemzőek, viszont az azokat kiváltó és alakító tényezők már alapvetően mások. Tanulmányunkban e tényezőket, valamint azok településformáló hatásait kutatjuk egy választott mintaterületen: a Soproni járás városainak és falvainak egyéb

belterületein. Hipotézisünk szerint az egyéb belterületek belső átalakulásában elsősorban a szuburbanizáció, az államhatárhoz közeli fekvés és a turizmus játszik domináns szerepet. Az átalakulás maga több esetben rendkívül látványos, alapjaiban módosuló funkcionális szerepkörökkel. Mindezeket esettanulmányokkal kíséreljük meg alátámasztani.

A kutatás során kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmaztunk: a KSH elérhető adatbázisainak tanulmányozása mellett további információszerzés céljából bejártuk a járás valamennyi egyéb belterületét is.

Egyéb belterületek

Az egyéb belterület az adott közigazgatási egység központi belterületével földrajzilag össze nem függő belterület (KSH, 2021). Fejlesztése a központi belterületre érvényes szabályok szerint történik. Nem minden városnak vagy községnek van egyéb belterülete, ugyanakkor előfordulhat, hogy egy-egy közigazgatásilag önálló település több egyéb belterülettel is rendelkezik.

Egyéb belterületek keletkezhetnek egyrészt egykor önálló központi belterületek (falvak) adott településhez csatolásával, másrészt központi belterületek „feldarabolásával”, egyes részeinek leválasztásával, harmadrészt pedig külterületek egyéb belterületekké alakításával. Ez utóbbi esetben a külterület vagy teljes egészében, vagy csak részben válik egyéb belterületté (azaz a kialakuló egyéb belterület mellett megmarad a külterület is). Egyéb belterület külterületből való leválasztása történhet külterületi lakott hely felosztásával, mint például mintaterületünkön Sopron-Jánostelep, amelynek mind a külterületi, mind az egyéb belterületi része lakott, illetve lakónépességgel korábban nem rendelkező külterületből is (a soproni járásban pl. Nagycenk-Csitkés).

Az egyéb belterületek története nem túl távoli múltra tekint vissza: először az Országos Építészügyi Szabályzat 1962. évi I. kötetében kerül említésre. Eszerint az egyéb belterület „a Szabályzat életbe lépése előtt már belterületté nyilvánított, a községnek/városnak a központi belterülettel össze nem függő részén lévő, nem mezőgazdasági jellegű település területe”. A KSH által vezetett Helységnévtár 1962-es példányában az egyéb belterületeknek azonban még nincs nyoma, csak külterületként tartja nyilván a mai egyéb belterületi településrészeket, ám a sorban következő 1967. évi kötet már felsorolja őket.

Az egyéb belterületeket nehéz nemzetközi párhuzamba hozni, hiszen ez a hármas beosztás (központi belterület, egyéb belterület, külterületi lakott helyek) speciálisan magyar jelenség. A környező országokban vagy az összes csoportos település önálló közigazgatási egység (Csehország, nagyrészt Szlovákia), vagy pedig a közigazgatási egységek több települést fognak egybe (Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ausztria). A külterületi lakott helyek több országban (pl. Szerbia, Románia) nem jelennek meg külön egységekként a statisztikákban. Magyarországhoz hasonló beosztás egyedül Szlovákiában van (PODOLÁK, P. 2005), ám ott a csatolt települések szerepe kisebb és elsősorban a városokhoz kötött. A nemzetközi szakirodalomban a nagyváros környéki egyéb belterületek problematikája a város-vidék peremzóna keretében jelenik meg (CSATÁRI B. – FARKAS J. 2012; SHARP, J. S. – CLARK, J. K. 2008; TÍMÁR J. – BAUKÓ T. 1999; VASÁRUS, G. – BAJMÓCY, P. – LENNERT, J. 2018).

Az egyéb belterületek kialakítása önkormányzati hatáskör, s napjainkban nem túl gyakran kerül rá sor. Rendszerint akkor élnek az önkormányzatok ezzel a lehetőséggel, ha ahhoz érdekük fűződik. Erre a leggyakoribb példa a falu-, illetve tanyagondnoki szolgálat létrehozása, amely segítheti az adott településrész szociális alapellátását.

Egyéb belterületek Magyarországon

A 2011-es népszámlálás szerint 1077 egyéb belterületi státuszban lévő település van Magyarországon, ez mintegy harmada a közigazgatásilag önálló településeknek. Az egyéb belterületek népessége 2011-ben 314 739 fő volt, a teljes népesség 3,2%-a. A népességszám az elmúlt évtizedekben dinamikusan növekedett: a rendszerváltozásig tapasztalható 240–250 ezres lakosságszám 2001-re 283 ezerre, 2011-re pedig közel 315 ezer főre emelkedett (BAJMÓCY P.–MAKRA ZS. 2016). Területi megoszlásuk egyenlőtlen. Legtöbben – mintegy 65 ezren – Pest megye egyéb belterületein élnek, amit Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Győr-Moson-Sopron megye követ. Számuk mindkét megyében alig marad el a 30 ezertől (1. táblázat). A teljes népességszámhoz viszonyítva Zala megye emelkedik ki az egyéb belterületeken élők arányát tekintve: a megye népességének 8,8%-a élt egyéb belterületeken 2011-ben. A legtöbb egyéb belterület (177) Pest megyében található, de közöttük itt van a legtöbb lakatlan is (48). Érdekes, hogy az egyéb belterületek 14%-a lakatlan, a legtöbbjük sohasem rendelkezett népességgel.

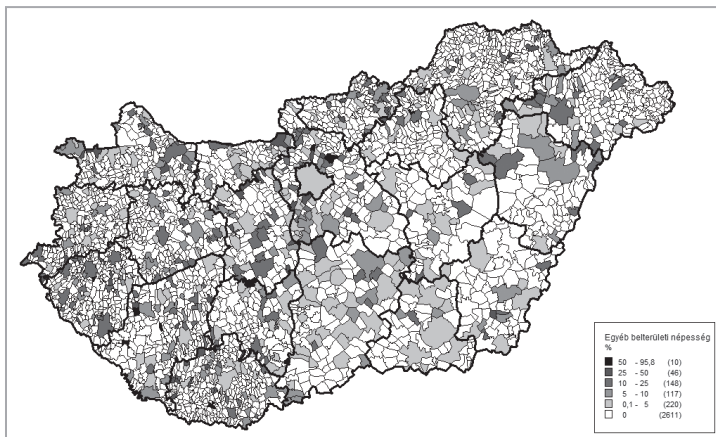
1. táblázat – Table 1

Az egyéb belterületek néhány alapadata megyénként, 2011
Some basic data of the other inner areas by counties, 2011

Megye	Népesség, fő	Egyéb belterületek		Ebből lakatlan	
		népessége, fő	népessége, %		száma
Bács-Kiskun	520 339	18 924	3,6	70	8
Baranya	386 432	13 483	3,5	77	5
Békés	359 949	5 557	1,5	24	1
Borsod-Abaúj-Zemplén	686 267	22 925	3,3	71	3
Budapest	1 729 040	1 795	0,1	10	2
Csongrád	417 456	6 453	1,5	27	4
Fejér	425 846	11 742	2,8	61	9
Győr-Moson-Sopron	451 827	28 534	6,3	58	2
Hajdú-Bihar	546 444	21 368	3,9	31	3
Heves	308 892	2 828	0,9	35	12
Jász-Nagykun-Szolnok	385 952	3 621	0,9	26	5
Komárom-Esztergom	304 557	13 970	4,6	31	0
Nógrád	202 427	6 983	3,4	48	6
Pest	1 217 469	64 915	5,3	177	48
Somogy	316 120	7 083	2,2	56	4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	559 272	28 835	5,2	52	10
Tolna	230 361	5 833	2,5	42	1
Vas	256 696	7 348	2,9	46	8
Veszprém	349 215	17 649	5,1	55	8
Zala	282 175	24 893	8,8	80	11
Magyarország	9 936 736	314 739	3,2	1077	150

Mintegy 550, közigazgatásilag önálló településünk rendelkezett egyéb belterülettel 2011-ben. Az egyéb belterületi népesség magas arányával rendelkező falvak és városok elhelyezkedése esetleges, nem mutat térbeli koncentrációt. A nagyobb városok legtöbbször, illetve a dunántúli városok zöme rendelkezik számottevő egyéb belterületi népességgel, elsősorban a korábbi hozzászátolások eredményeként. Nyíregyházán és Győrben húszezren élnek egyéb belterületeken, de Debrecenben, Kecskeméten, Miskolcon, Zalaegerszegen, Veresegyházon és Szigetszentmiklóson is több mint tízezen. 205 olyan település van Magyarországon, ahol az egyéb belterületek népességaránya 10% feletti. A nagyobbak közül Sárbogárd, Bonyhád, Nagykanizsa, Ajka, Komárom, Győr, Siklós, Nyíregyháza, Zalaegerszeg, Kunszentmiklós, Vásárosnamény, Lenti, Encs, Esztergom és Szentgotthárd emelhető ki.

Érdekes, hogy tíz falu esetében az egyéb belterületen élők aránya meghaladja a település népességszámának 50%-át, azaz többen élnek az adott egyéb belterületen, mint a központi belterületen és külterületen együttesen. Pest és Somogy megyében három-három, Fejérben Zalában, Baranyában és Hevesben 1-1 ilyen település van (1. ábra). További három faluban az egyéb belterület a legnépesebb egység, de a külterületi népesség miatt aránya nem éri el az 50%-ot. Az előző csoportok esetében gyakran nagyobb majorok (Kaszó, Újvárfalva, Igar), külterületi intézmények (Somogyzsitfa), új telepek (Csatár, Szajla), szőlőhegyek (Igar), bányatelepek (Balinka), üdülőtelepek (Pócsmegyer) okozzák a magas arányokat, de olyan is előfordul, hogy a település eredetileg is több részből vagy több faluból állt (Halastó, Háromhuta, Hegyszentmárton). Budapest környékén az elmúlt évtizedben kezdett elterjedni az a gyakorlat, hogy a település központi belterületét osztják fel részekre és vágnak le belőle egyéb belterületeket, amelyek valójában semmilyen térbeli elkülönüléssel nem rendelkeznek. A legextrémebb példákat Szada és Veresegyház szolgáltatja, ahol a népesség 82, illetve 96%-a élt egyéb belterületen 2011-ben, miközben 1990-ben mindkét településen 1% volt ez az arány. E formális csatlások olyan mértékű torzulásokat okoznak az adatsorokban, hogy ezeket az országos értékek számításánál is figyelembe kell venni. Az egyéb belterületek közül jelenleg a legnagyobb népességszámot az egykor önálló települések (34%) és a korábban sem önálló, de falusias jellegű egyéb belterületek (22%) koncentrálnak. A napjainkban egyéb belterületként számontartott, de pár éve még a települések központi belterületét képező településrészek (Veresegyház, Szada,

1. ábra A települések egyéb belterületeinek népességaránya településenként, 2011

Forrás: KSH adatai alapján saját számítás.

Figure 1 Percentage of population living in 'other inner parts' by settlements, 2011

Source: Own calculation by the data of HCSO (Hungarian Central Statistical Office)

Szigetszentmiklós, Százhalombatta egyes részei) a teljes egyéb belterületi népesség 11%-át adják. A legtöbb egyéb belterületi típus népességszáma növekszik, különösen a nagyobb népességet koncentrálóké, valamint a kiskert, szőlőhegy, üdülőtelep és periurbán jellegűké.

Győr-Moson-Sopron megye egyéb belterületei

Győr-Moson-Sopron megyében a Győri és a Soproni járásban élnek legtöbben egyéb belterületeken, de népességarányosan a Téti járás is jelentős. Az egyéb belterületek száma alapján a Soproni járás foglalja el az első helyet a megyében. A megyében található 58 egyéb belterület zöme (41) olyan egykori külterület, amelyet később egyéb belterületté neveztek át. E településrészek általában nagyobb népességszámmal és csoportos települési jelleggel bírnak. Nyolc egyéb belterületnek nem volt külterületi lakott helyi előzménye, ezek vagy „szántóföldön keletkeztek a semmiből”, vagy pedig olyan területekből, amelyek nem felelnek meg a külterületi lakott hely definíciójának, hiszen sem lakossal, sem lakható lakással nem rendelkeztek. Hét egyéb belterület – Gyórszentiván, Ménfőcsanak, Gyirmót, Szőgye, Balf, Muzsaj, Makkoshetye – valaha önálló falu volt, többségük egyszersmind a legnépesebb egyéb belterület is a megyében (2. táblázat). Egyetlen példa van arra, hogy egy külterület egy részéből úgy alakítanak ki egyéb belterületet, hogy közben a külterületi rész is megmarad: ez Sopron-Jánostelep, ahol a meglévő külterületi major mellé épült egy szuburbán lakóterület egyéb belterületi státuszban. Szintén egy esetben fordul elő, hogy egy egységes belterületből alakítanak ki külterületet, illetve egyéb belterületet is: Győrújfaluban a Fő tér alkot külön települési egységként egyéb belterületet.

2. táblázat – Table 2

Győr-Moson-Sopron megye legnépesebb egyéb belterületei, 2011
The most populous other inner areas of Győr-Moson-Sopron county, 2011

Egyéb belterület	Lakosságszám (2011)
Győr-Ménfőcsanak	9530
Győr-Gyórszentiván	8394
Győr-Gyirmót	1359
Sopron-Sopronkőhida	1246
Sopron-Balf	1057
Sopron-Tómalom	706
Gyórszemere-Szőlőhegy	657
Gyórszemere-Nagyszentpál	531
Sopron-Brennbergbánya	520

Forrás/Source: Népszámlálás 2011/Census, 2011

A Soproni járás társadalmi-települési átalakulása

Az elmúlt évszázadok társadalmi-gazdasági folyamatai jelentősen átalakították a Soproni járás településeit is, e hatások közül azokat emeljük ki, amelyek különösen a ma egyéb belterületi státuszban lévő településekre hatottak. A Soproni járás térsége – elsősorban kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően – a 19. század folyamán jelentős fejlődésnek

indult. Mezőgazdaságát dinamizálták a kedvező piaci feltételek (mindenekelőtt Bécs közelsége), az ipari kapitalizmus kialakulásával pedig számos egyéb gazdasági tevékenység (élelmiszeripar, könnyűipar, közlekedés, kereskedelem) is növekedési pályára állt. Mindez hatással volt a járás településeire is: népességnövekedés indult meg a városban és a falvakban, de a gazdasági változások a külterületi lakott helyeket is alapvetően érintették. Már 1759-ben megnyílt – és egészen 1959-ig működött – az első szénbánya Brennbergbányán (REMÉNYI V. 1941). A bányák közelében újabb és újabb bányatelepek fejlődtek jelentős népességű külterületi lakott helyekké. A vasúthálózat kiépítésekor vasúti őrházak létesültek, illetve Pinnyén, ahol az állomás a településtől távolabb helyezkedett el, az állomás közelében kisebb lakóterület is kialakult. A nagyüzemi mezőgazdaság a majorok fejlődését hozta magával (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011; BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2012; MIKLE GY. 2019). A 19. század folyamán indult fejlődésnek a turizmus is. A Balf melletti, a középkor óta használt gyógyfürdő 1876, a vasút megépülése után fejlődött ki (KÖBLI Á. – HORVÁTH Z. 2021), Tómalomnál pedig 1842-ben létesült fürdő, amely valóban gyors fejlődésnek csak 1920 után indult. Mindkét terület külterületi lakott helyként fejlődött.

A két világháború között történtek az első település-összevonások a Soproni járás területén, így az 1920. évi 56-ról 1941-re 46-ra csökkent a közigazgatásilag önálló települések száma. Ebben az időszakban egyesült Rőjtök és Muzsaj, és ekkor szűnt meg Makkoshetye önállósága is. A legtöbb összevont település fizikailag is egybeépült ekkorra, kivétel épp Muzsaj és Makkoshetye volt, amelyek ma egyéb belterületi státuszúak.

A 2. világháborút követően alapvetően változtak meg a településfejlődés körülményei (HAJDÚ Z. 1992). A határközeli falvak és Sopron külterületeinek fejlődését a műszaki határzár jelentősen hátráltatta, s nem kedvezett a falvaknak a következő évtizedek településpolitikája sem, aminek következtében különösen a járás déli területeinek aprófalvaiban csökkent a lakosság szám. A közlekedés fejlődése feleslegessé tette a vasúti őrházakat, a Soproni-hegységben pedig bezártak a szénbányák, így a bányászkolóniák népessége is nagymértékben fogyott. Sopron környékén ugyanakkor kiskertes-zártkertes övezeteket alakítottak ki (HEGEDŰS V. 2007), elsősorban Tómalmon. Közigazgatási összevonásokra a 2. világháború után is szép számmal akadt példa: 1950-ben hét falu veszítette el önállóságát, közülük több – pl. Sopronszécseny, Keresztény, Alszipor – napjainkra már megszűnt helység sem külterületként, sem egyéb belterületként nincs számon tartva. A várostól viszonylag távoli Balfot pedig 1985-ben csatolták Sopronhoz. Így alakult ki a Soproni járás településállományát napjainkban alkotó 39 közigazgatásilag önálló település.

1990 után a térség újra felértékelődött, látványos fejlődésnek indult, ami Sopronban és közvetlen környékén a legszembetűnőbb, ugyanakkor a járás déli, délkeleti részein inkább csak mérséklődött a visszaesés. A falusi települések arculata fokozatosan modernizálódik, új munkahelyek nyílnak a kisebb településeken is. A fejlődés nemcsak a közigazgatásilag önálló településeket, hanem az egyéb belterületeket és a külterületeket egy részét is érinti. A helyi gazdasági potenciálon kívül más tényezők is intenzíven alakítják a településeket. A szuburbanizáció Sopron környékén is az egyik legfontosabb társadalmi térfolyamat volt az 1990-es évektől (BAJMÓCY P. 2014; JANKÓ F. 2004). A Sopron közeli falvak közül jelentősen nőtt Harka, Ágfalva, Nagycenk és Kópháza népessége, de még látványosabb volt számos, közigazgatásilag nem önálló településen. A város környéki zártkertes zónák fokozatosan alakulnak át lakónegyedekké (CSATÁRI, B. et al. 2013; PÓCSI, G. 2011; VASÁRUS G. 2016) (Tómalom, Fertőrákos-Boglárhegy), de teljesen új lakóparkok, elővárosi negyedek is felépültek (Brandmajor, Jánostelep belterület, Nagycenk-Csitkés). E dinamizálódó külterületek döntő része egyéb belterületi státuszt nyert el. Napjainkban is meghatározó a turizmus hatása, amely magával hozta a kiskertes térségek átalakulását, az üdülőtelepek fejlődését, de a Fertő-tó környéki kerékpáros turizmus fellendülésével járó

településfejlesztési folyamatokat, illetve a falusi és külterületi szálláshelyek megjelenését is. Végül említést érdemel az a folyamat is, aminek során az ország távolabbi részeiből érkező, Ausztriában munkát vállalni szándékozó emberek Sopronban vagy a környékén telepednek le (KISS É. 2015; KISS É. et al. 2018). A környék olcsó ingatlanai iránt megnőtt a kereslet, ami átalakítja a távolabbi falvakat, egyéb belterületeket és a külterületeket is. A legeludogtabb települések jobb és rosszabb állapotban lévő házai előtt is sokszor láthatunk munkaidő után osztrák rendszámú autókat, ami jól jelzi ezt a folyamatot. Az ausztriai munkavégzés mellett a határ menti kapcsolatok úgy is megnyilvánulnak, hogy a határközeli települések számos szolgáltatást kínálnak a környéken élő osztrák állampolgároknak. Nemcsak Sopronban, de a falvakban és az egyéb belterületek egy részében is megjelentek a fogorvosok (BARCZA A. et al. 2020; HORVÁTH-SARÓDI E.–MÁNDLI N. 2014), egyéb egészségügyi szolgáltatások, magyaros ajándékboltok, éttermek, szépészeti szolgáltatások.

A Soproni járás egyéb belterületei

A Soproni járás területén napjainkban 19 egyéb belterületi státuszú településrész létezik, amelyek népessége 2011-ben összesen 5115 fő volt, a járás népességének mintegy 5%-a. A járás egyéb belterületei múltjuk, keletkezésük, népességszámuk, valamint területi elhelyezkedésük alapján igen eltérő csoportokat alkotnak. Az 1970–1980 közötti időszakban két további településnek volt még egyéb belterületi státusza: Fertőrákos-Piuszpuszta, amely elnéptelenedése után megszűnt önálló közigazgatási részegység lenni, illetve Sopron-Balfürdő, az 1985-ig önálló Balf Sopronhoz tartozó üdülőtelepe, amely, miután Balfot is Sopronhoz csatolták, egyesült azzal (3. táblázat).

A mai egyéb belterületek fele (10) 1970 óta folyamatosan egyéb belterületi státuszú. 1980-ra két új település került ebbe a kategóriába, majd a rendszerváltozás környékén és utána további hét. A legtöbb egyéb belterület (9) Sopron része, Sarródnhoz kettő, még további nyolc településhez 1-1 egyéb belterület tartozik. Sopron egyéb belterületein mintegy 4200, a többi településhez tartozó részekben 900 fő él. Sopron közvetlen környékén 11, a járás északi részén, a Fertő-tó közelében további 7 helyezkedik el, a járás déli felében csak egyetlen egyéb belterület, Makkoshetye található (2. ábra).

Az egyéb belterületek népességszáma a legutolsó, 2011-es adatok alapján is jelentős szóródást mutat: 8 és 1246 között változik. A legnépesebbek mind Sopronhoz tartoznak: Sopronkőhida 1246, Balf 1057, Tómalom 706 és Brennbergbánya 520 főt számlál. Ugyanakkor kilenc település népessége a 100 főt sem éri el. A legkisebbek Sopron-Óhermes (26 lakos), Pinnye Vasút utca (16) és Újkér-Makkoshetye (8).

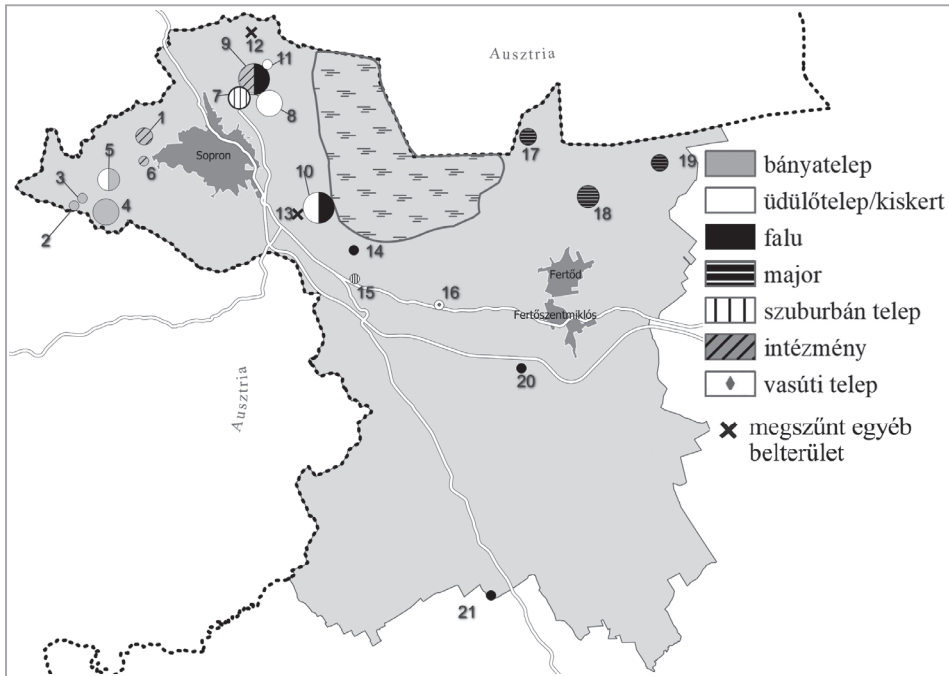
Ahogy országosan is, a Soproni járás területén is igen eltérő múltú települések tartoznak az egyéb belterületek közé. Négy település falusias múlttal rendelkezik, közülük Balf, Muzsaj és Makkoshetye korábban önálló is volt, míg a negyedik Kisboz sohasem. A továbbiak között vannak egykori majorok (Fertőújlak, Nyárliget, Tőzeggyármajor), bányatelepek (Görbehalom, Brennbergbánya, Óhermes, Újhermes), kiskertek-üdülőtelepek (Boglárhegy, Tómalom), intézmények (Erdei iskola, Ágfalvaliget és Sopronkőhida, ahol az intézmény mellé lakótelep is épült), új építésű szuburbán telepek (Csitkés, Jánostelep), valamint vasúti telepek (Pinnye-Vasút utca) is. Több esetben az eredeti funkció nem egyértelmű, többféle funkció is keveredik egy-egy egyéb belterületen (pl. Balf: falu és üdülőtelep, Sopronkőhida: intézmény, lakótelep és falu). Jánostelep helyzete speciális, hiszen ilyen néven egy egykori szőlőhegyi telep létezik ma is, külterületi státuszban, ám az elmúlt két évtizedben közvetlen a külterület szomszédságába, ugyanolyan néven felépült egy szuburbán telep, amely az egyéb belterület státuszt is elnyerte.

A Soproni járás egyéb belterületeinek néhány alapadata
Some basic data of the other inner areas of Sopron district

Sorszám a térképen	Település	Egyéb belterület	Típusa	Lakónépesség 1970 1990 2011	EBT- státusz	Előző státusz	Megjegyzés
1	Ágfalva	Ágfalvaliget	intézmény	0	146	1990 óta nem létezett	
14	Fertőboz	Kisboz	falu	77	73	1970 óta külterület	
19	Fertőd	Tőzegyármajor	major	339	184	1970 óta külterület	
11	Fertőrákos	Boglárhegy	kiskert	0	41	2001 óta nem létezett	
15	Nagyecenk	Csitkés	szuburbán telep	0	45	2011 óta nem létezett	
16	Pinnye	Vasút utca	vasútállomás	41	33	2001 óta külterület	
20	Röjtökmuzsaj	Muzsaj	falu	112	93	1970 óta KBT része	önálló, majd Röjtökmuzsaj része
17	Sarród	Fertőújlak	major	387	181	1970 óta külterület	eredeti neve: Mekszikópuszta
18	Sarród	Nyárliget	major	367	270	1970 óta külterület	eredeti neve: Nyárasmajor
10	Sopron	Balf	falu	858	985	1057	1990 óta önálló
4	Sopron	Brennberg-bánya	bányatelep	930	712	520	1970 óta külterület
6	Sopron	Erdeiiskola	intézmény	18	0	37	1990 óta külterület
5	Sopron	Görbehalom	bányatelep	278	217	229	1970 óta külterület
7	Sopron	Jánostelep	szuburbán telep	318	217	229	2011 óta nem létezett
3	Sopron	Óhermes	bányatelep	32	33	26	1970 óta külterület
9	Sopron	Sopronkőhida	intézmény	488	1246	1980 óta KBT része	eredeti neve: Kőhídtelep
8	Sopron	Tómalom	üdülőtelep	0	706	2001 óta Sopronkőhida része	eredeti neve: Kis- és Nagytómalom
2	Sopron	Újhermes	bányatelep	194	93	87	1970 óta külterület
21	Újkér	Makkoshetye	falu	44	27	8	1970 óta KBT része
12	Fertőrákos	Piuszpuszta	major	42	42	1970	1970 óta külterület
13	Sopron	Balfürdő	üdülőtelep	37	37	1970-1980	1970-1980 külterület

Megjegyzés: Az egyéb belterületi státuszt (EBT státusz) a népszámlálások időpontjaiban vizsgáltuk. *Forrás:* KSH adatok és telepbejárás alapján
Note: The other inner area status calculated by the time of census. *Source:* Own calculation by HCSO data and fieldwork

2. ábra A Soproni járás egyéb belterületeinek elhelyezkedése, mérete és funkciói.

Megjegyzés: a körök nagysága a település népesszámaival arányos, a települések nevei a 3. táblázatban található.

Forrás: saját és KSH-adatok alapján szerkesztette: PINTÉR J.

Figure 2 Location, size and functions of the other inner areas of Sopron district

Note: size of pies parallel with the population of settlements, names of the settlements are in Table 3.

Source: PINTÉR, J. made by own data and the data of HCSO

A településrészek közlekedési lehetőségei is igen eltérőek (4. táblázat), Vannak, amelyek csak 1-2 km-re helyezkednek el a központi belterülettől (KBT), de számos igen messze, akár 7-8 km-re, sőt Fertőd-Tőzeggyármajor, valamint három, Sopronhoz tartozó bányatelep (Brennbergbánya, Óhermes, Újhermes) 10 km-nél is messzebb. Belterületi jellegüknek köszönhetően mindegyik elérhető szilárd burkolatú úton, igaz, ezek több esetben igen keskenyek vagy rossz minőségűek (Újhermes, Tőzeggyármajor, Makkoshetye). Tömegközlekedési kapcsolattal 14 rendelkezik a 19-ből, Nagycenk-Csitkésről, Ó- és Újhermesről és Makkoshetyéről 2-3 km-t is kell gyalogni a legközelebbi buszmegállóhoz. Ugyanakkor nem meglepő módon Pinye Vasút utca vasútállomással is rendelkezik. Szintén van vasútállomása Balfnak is, de ott már egyetlen vonat sem áll meg. A településeket érintő buszjáratok száma ennek megfelelően igen szélsőséges értékek között mozog. A Sopronhoz tartozó Balfról, Jánostepletről, Sopronkőhidáról és Tómalomból egy átlagos munkanapon 60-70 járat indul a város felé, hasonló a járatszám Pinye Vasút utcán is, de onnan a vonatok és buszok bő harmada nem Sopron, hanem Kapuvár és Győr felé közlekedik. Brennbergbánya, Görbehalom, Erdeiiskola, valamint Ágfalvaliget és Muzsaj megfelelő tömegközlekedési kapcsolatokkal rendelkezik (napi 13-23 járat Sopron felé), ugyanakkor a járás északkeleti részének majorjait csak napi 4-6, Kisbozt pedig egyetlen buszjárat érinti. A nem Sopronhoz tartozó egyéb belterületek között olyan is előfordul, ahol van buszjárat, de ez nem a központi belterület felé közlekedik. Nyárligetről egyetlen busz van Sarródra, Kisbozról egy sincs Fertőboz felé. A legkülönlegesebb ilyen téren

Pinnye Vasút utca esete, ahonnan napi 76 busz és vonat indul, de ebből egy sem érinti Pinnye központját.

A járás egyéb belterületei tehát méretük, eredeti és mai funkciójuk, állapotuk alapján igen eltérőek, azonban legtöbbjük besorolható néhány karakteres csoportba. Ilyen csoportokat képeznek az egykori majorok, a szuburbán lakónegyedek, az egykori bányásztelepülések, az egykori falvak, faluszerű települések, az üdülőtelepek, valamint az intézményekből (kollégium, pszichiátriai betegek otthona) álló egyéb belterületek is. A következőben a legfőbb típusokból mutatunk be egyet-egy eset tanulmány jelleggel.

4. táblázat – Table 4

A Soproni járás egyéb belterületeinek közlekedési-elérhetőségi adatai
Transport and accessibility data of the other inner areas of Sopron district

Sorszám a térképen	Település	Egyéb belterület	Távolság a KBT-től (km)	Szilárd burkolatú út	Busz-megálló	Buszjárat Sopronba	Buszjárat más központba	Buszjárat a KBT-re
1	Ágfalva	Ágfalvaliget	1	van	van	23	0	21
14	Fertőboz	Kisboz	1	van	van	0	1	0
19	Fertőd	Tőzeggyármajor	11	van	van	2	4	4
11	Fertőrákos	Boglárhegy	3	van	700 m	0	0	0
15	Nagyecenk	Csitkés	2	van	1600 m	0	0	0
16	Pinnye	Vasút utca	3	van	van*	46*	30*	0
20	Röjtökmuzsaj	Muzsaj	2	van	van**	13	1	13
17	Sarród	Fertőújlak	8	van	van	2	3	5
18	Sarród	Nyárliget	7	van	van	2	2	1
10	Sopron	Balf	8	van	van	73	34	73
4	Sopron	Brennbergbánya	11	van	van	22	0	22
6	Sopron	Erdeiiskola	5	van	van	22	0	22
5	Sopron	Görbehalom	8	van	van	22	0	22
7	Sopron	Jánostelep	5	van	van	65	0	65
3	Sopron	Óhermes	12	100 m	1900 m	0	0	0
9	Sopron	Sopronkőhida	6	van	van	62	0	62
8	Sopron	Tómalom	6	van	van	65	0	65
2	Sopron	Újhermes	13	van	2900 m	0	0	0
21	Újkér	Makkoshetye	4	van	1800 m	0	0	0

Megjegyzés*: Pinnye Vasút utca esetében a járatszámba a vonatok is beszámítva.

***: Muzsaj esetében a buszmegálló a településrész szélétől 50m-re található.

Forrás: KSH Helynévnyvtár és menetrendek alapján saját számítás.

Note: *: in the case of Pinnye Vasút utca with the number of trains as well.

***: in Muzsaj the distance of bus stop is about 50 metres from the settlement.

Source: Own calculations by HSO register and public transport timetables.

Majorból a zöld turizmus felé: Sarród-Fertőújlak

1976 óta viseli a Fertőújlak nevet, korábban Mekszikópuszta néven volt ismert (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011). Északról, keletről és nyugatról is az osztrák–magyar államhatárral határos. Területe a Fertő-Hanság Nemzeti Park része. A településrész maga rurális jellegű, az egykori Esterházy-uradalom épületeiből ma már alig áll néhány (istálló, cselédház). Egykori vasútállomása a Fertővidéki Helyiérdekű Vasúté volt, az épület még ma is áll. Három főbb, egymással párhuzamos utcája van, a legészakabbi Fertőújlak ütőere: kiváló minőségű, aszfaltozott út, amely egyben a Fertő-tóval kapcsolatot biztosító kerékpárút is. Turizmusa a határközelségre és a természetvédelemre épít. „Főutcájához” kapcsolódik a legtöbb szolgáltatás (kocsma/kerékpáros pihenő, kerékpárparkoló, játszótér, templom (1. kép), madármegfigyelő, második otthonok, falusi szállásadás). Ebben az utcában látható a legtöbb gyönyörű, magas fallal elkerített, rezidenciális jellegű lakóház, amelyek közül sok új építésű. Az ezzel párhuzamos másik két utca rosszabb minőségű, de ez a lakóépületek fizikai állapotában alig köszön vissza. Rossz állapotú ház szinte nincs is. Átalakuló jellegének következménye, hogy társadalmilag igen vegyes csoportok lakóhelye.

1. kép A fertőújlaki Világok Királynője Templom, mellette az egykori majorsági istállóval. Saját felvétel
Picture 1 The Queen of Flowers Church at Ferőújlak. Own photo

Fertőújlak rendelkezik részönkormányzattal, orvosi rendelővel, bolttal. A településrész elején pedig a Csapody Géza Természetiskola és Látogatóközpont található, amelynek közelében indul a Sziki Őszirózsa Tanösvény.

Egy új lakópark a szántófldön: Nagycenk-Csitkés

Eredendően is lakófunkciójú egyéb belterület, amely napjainkra modern, új építésű szuburbán lakónegyeddé fejlődött. A hivatalos neve Csitkés, de mindenki Széchenyi-Lakópark vagy Széchenyi-Village néven emlegeti. Nagycenk központi belterületétől mintegy 2 km távolságra, a Széchenyi-kastély közelében fekszik. Lakónépessége a 2011-es népszámlálási adatok alapján mindössze 45 fő, napjainkban viszont már több száz főre tehető. Rendkívül látványosan növekszik nem csak az ott élők, de a lakóépületek számát illetően is. Növekedésével a funkciók megtelepedése egyelőre nem tudott lépést tartani, egy fodrászatot, illetve játszótéren kívül egyértelműen a lakófunkció a domináns. Sopron szuburbán zónájába esik, ingatlanjai eltérő stílusúak, nagy alapterületűek, láthatóan zömében magyar tulajdonosokkal (2. kép). Érdekes, hogy Csitkésen nincs buszmegálló, a településrész peremén elhaladó úton is csak napi egy buszjárat közlekedik, de az sem

2. kép Csitkés új építésű szuburbán lakóépületei. Saját felvétel
Picture 2 New suburban buildings at Csitkés. Own photo

áll meg itt. Igaz, az egyéni közlekedés nem okoz gondot, a legtöbb háztartásban nem is csak egy autó áll rendelkezésre. A településrész peremén van a Fertőboz-Nagyecenk Széchenyi-kastély között dízel- és gőzmozdonnyal közlekedő Széchenyi Múzeumvasúthoz kapcsolódóan egy vasúti őrház. Egyirányú, „körutas” utcahálózatú.

Egykori dicső bányászkolóniák: Sopron-Óhermes és Sopron-Újhermes

A Soproni-hegység egykor virágzó szénbányászatához kapcsolódóan a térségben több helyen bányászkolóniák jöttek létre, így többek között Brennbergbánya, Görbehalom mellett Óhermesen és Újhermesen is. Morfológiájukban mind a mai napig tükröződik egykori funkciójuk. Mindkettő tisztán lakófunkciójú egykori bányásztelep. Óhermesen a házak egy része ún. „hosszúház”, amelyekben két-két család lakik. Újhermesen pedig Füredi Oszkár soproni építész tervei alapján készült 1943-ban egységes kivitelezésű bányász lakótelep. A házak téglalapítesűek, egyemeletesek, mindegyik 4 családnak ad otthont (3. kép). Mindkét településen kevésbé tehetősek laknak, ám egyik sem nevezhető igazán szegénynek, különösen nem szegregátumnak.

3. kép Újhermes egységes tervek és kivitelezés alapján készült bányász-lakótelepe. Saját felvétel
Picture 3 Mining colony built by unified plans at Újhermes. Own photo

Mindkettő nagy távolságra fekszik Sopron központi belterületétől (Óhermes 12, Újhermes 13 km-re), sőt a szintén Sopronhoz tartozó Brennbergbányától is. Tömegközlekedéssel nem is érhető el egyik sem. Brennbergbányától a Hermesi úton lehet Óhermes és Újhermes irányába továbbmenni. Maga az út Óhermesig ugyan szűk, de jó minőségű és aszfaltozott, szép erdős környezetben halad, Óhermestől Újhermesig viszont már rosszabb állapotú. Óhermes maga kavics- és földutas. A fészerek, fatárolók gyakran az autók garázsát jelentik. Újhermesen a belső utcák is aszfaltozottak.

A falu és a fürdőtelep: Sopron-Balf

A Sopron központi belterületétől 7,9 km-re fekvő Balf egykor önálló község volt. 1985-ben csatolták Sopronhoz. Mind a Fertő-táj, mind a Soproni borvidék jelentős települése, így egyik fő funkciója a turizmus. Több jó minőségű úttal, utcával rendelkező, rurális településrész, sűrű beépítéssel (4. kép). Maga a gyógyfürdő ettől elüt, de a környezete falusias jellegű. Az ingatlanok többnyire jó állapotúak, sok a felújított ház. A településrész déli, Sopronhoz közelebb fekvő része szuburbanizálódik. A lakosság összetétele ennek megfelelően vegyes, de inkább átlagosabb jövedelmi helyzetűek vagy tehetősebbek lakják.

4. kép Rurális utcakép Balfon. Saját felvétel
Picture 4 Rural street view at Balf. Own photo

A szolgáltatások alapvetően az ásványvízhez, gyógyfürdőhöz kapcsolódóan épültek ki; tucatszani borkimérés, éttermek és vendéglők, vendégházak, boltok, kempingezési lehetőség, kiépített kerékpárút szolgálja a helyiek kényelmét és várja a látogatókat. Általános iskola, posta, művelődési ház, orvosi rendelő, temető is van helyben. Balf északi részén található a Balfi ásványvíz Zsolnay-kútja, közelében pedig a Linde palackozó üzeme. Helyi és helyközi autóbusz-közlekedése könnyen elérhető kapcsolatot biztosít Sopron felé.

Üdülőtelep, zártkert vagy szuburbán telep: Sopron-Tómalom

A Sopron központi belterületétől 6 km-re fekvő Tómalom 706 fős népességével az egyik legnépesebb egyéb belterület a Soproni járásban. A területén lévő tavak mellé már a középkorban malmok települtek, majd a 19. század közepén fürdőhely is létesült. A malmok mára elpusztultak, a tóparti fürdő viszont jelentősen kibővült. A 20. század második felében a tófürdő közelében kezdtek el kialakítani azt a zártkerti területet, amelyet ma Tómalomként ismerünk. A zártkert alapvetően rekreációs célokat szolgált, a lakófunkció hivatalosan csak az 1990-es évektől jelent meg (1990-ben még nem lakták). Az elmúlt évtizedekben a terület átalakult, a főúthoz és Sopronhoz közeli déli és nyugati részén a kiskerteket felváltja a lakófunkció, az északkeleti, a fürdőhöz közeli részeken ma is a rekreációs funkció a domináns (5. kép). Szolgáltatásokkal alig rendelkezik (a fürdő közelében büfé, ajándékbolt, játszótér), a buszközlekedés ugyanakkor kiváló Sopron felé: mind a helyi, mind a helyközi járatok megállnak itt. Tómalom utcahálózata és

5. kép Utcakép rekreációs és lakófunkciójú hasznosítással Tómalmon. NAGY RÓZA felvétele
Picture 5 Street view with recreational and residential functions at Tómalom. Photo of RÓZA NAGY

telekszerkezete magán viseli a kiskertes múltat (szűk utcák, kis méretű telkek), azonban az épületállomány megújult, a lakóházak új építésűek és jó minőségűek, a nyaralók felújítottak. A fürdő közelében néhány apartmanház és üdülőház is található.

Összefoglalás

Az egyéb belterületek a hazai településállomány furcsa, átmeneti elemei, hiszen a hagyományos belterületek (falvak és városok) és a külterületek között foglalnak helyet. Átmeneti jellegűek abból a szempontból is, hogy némelyikük falu státuszából minősült vissza egyéb belterületté, mások pedig külterületi lakott helyekből emelkedtek fel ebbe a kategóriába. A Soproni járás 19 egyéb belterülete eredet, funkció, népesség, dinamika, állapot és ellátottság tekintetében is igen differenciált képet mutat. Az elmúlt néhány évtizedben jelentősen átalakultak e településrészek, a belső átalakulásában a települések eredeti jellemzői mellett elsősorban a szuburbanizáció, az államhatárhoz közeli fekvés és a turizmus játszik domináns szerepet. Az átalakulás több esetben rendkívül látványos, alapjaiban megváltoztatva az egyéb belterületek eredeti funkcióit. Míg a nagyváros szuburbán zónájában fekvő egyéb belterületek a településhálózatunk legdinamikusabb elemei közé tartoznak, addig a távolabbi, rosszabb elérhetőségű, hagyományos településrészek (egykori falvak, majorok, bányásztelepek) esetében a stagnálás vagy leépülés a meghatározó, ám ez a járás fekvéséből adódóan sokszor dinamikus elemekkel keveredik.

Bajmócy Péter

SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged

bajmocy@geo.u-szeged.hu

Balogh András

ELTE Savaria Egyetemi Központ, BDPK, Szombathely

balogh.andras@sek.elte.hu

IRODALOM

- BAJMÓCY P. 2014: A szuburbanizáció két évtizede Magyarországon. – Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 11. 2. pp. 6–17.
- BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2012: Az egykori majorok tipizálása Vas megyei példákon. – Földrajzi Közlemények 136. 2. pp. 165–181.
- BAJMÓCY P. – MAKRA ZS. 2016: Központi-, egyéb belterületek és külterületek népesedési trendjei Magyarországon 1960–2011 között. – Településföldrajzi Tanulmányok 2. pp. 3–21.
- BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011: Majorok a Nyugat-Dunántúlon. – Savaria University Press, Szombathely. 126 p.
- BARCZA A. – CSAPÓ J. – HINEK M. – MARTON G. 2020: Sopron turisztikai szezonálisának és a turizmusfejlesztés szükséges irányainak vizsgálata. – Földrajzi Közlemények 144. 1. pp. 65–78.
- BELUSZKY P. 2018: A települések világa Magyarországon. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 327 p.
- CSATÁRI B. – FARKAS J. 2012: A város-vidék peremzóna sajátos geográfiai jellemzői és konfliktusai Kecskemét példáján. – FARSANG A. – MUCSI L. – KEVEINÉ BÁRÁNY I. (szerk.): Táj – érték, lépték, változás. GeoLitera, Szeged. pp. 197–210.
- CSATÁRI, B. – FARKAS, J. Z. – LENNERT, J. 2013: Land use changes in the rural-urban fringe of Kecskemét after the economic transition. – Journal of Settlements and Spatial Planning, 4. 2. pp. 153–159.
- HAJDÚ Z. 1992: Település- és településhálózat- fejlesztési politika Magyarországon az államszocializmus időszakában. – Földrajzi Közlemények 1–2. pp. 29–38.
- HEGEDŰS V. 2007: A hazai urbánus térségek és a rekreációs terek összefüggései. – Tájökológiai Lapok 5. 2. pp. 225–237.

- HORVÁTH-SARÓDI E.–MÁNDLI N. 2014: Fogászati turizmus Sopronban. – *Soproni Szemle* 68. 4. pp. 419–429.
- JANKÓ F. 2004: Szuburban folyamatok Sopron térségében: a Lőverek átalakulása. – *Földrajzi Értesítő* 53. 3–4. pp. 295–312.
- KISS É. 2015: Egy kutatás előzményeképp: Sopron népességéről és a vándorlásról. – *E-Conom* 4/1. pp. 47–56.
- KISS É. – JANKÓ F. – BERTALAN E. – MIKÓ L. 2018: Nyugat és kelet határán: Sopron a belföldi migrációban. – *Tér és Társadalom* 32. 4. pp. 151–165.
- KÖBLI Á. – HORVÁTH Z. 2021: A legjelentősebb hazai fürdővárosok településszerkezeti jellemzőinek vizsgálata. – *Földrajzi Közlemények* 145. 2. pp. 170–186.
- Magyarország helységnevtára. – KSH, 2021. https://www.ksh.hu/apps/hntr.egyeb?p_lang=HU&p_sablon=-FOGALMAK
- MIKLE GY. 2019: A vidék újrastrukturálódása és a prekariátus fogalma a majorok kutatásának szemszögéből. – *Földrajzi Közlemények* 143. 3. pp. 236–249.
- PÓCSI, G. 2011: Land Use Change of the ‘Small Hobby Gardens in the Peri-Urban Area of Szeged, Hungary. – *Forum Geografic*, 10. 2. pp. 312–321.
- PODOLÁK, P. 2005: Demographic changes of rural population in Slovakia. – *Rural areas and development* 3. pp. 49–62.
- REMÉNYI V. 1941: Brennbergbánya szociális fejlődése. – *Soproni Szemle* V/1. pp. 1–13.
- SHARP, J. S. – CLARK, J. K. 2008. Between the Country and the Concrete: Rediscovering the Rural-Urban Fringe. – *City & Community* 7. 1. pp. 61–79.
- TIMÁR J. – BAUKÓ T. 1999: A „város-vidék peremzóna” néhány sajátossága és szerepe az alföldi városok átalakulásában. – *Alföldi tanulmányok* 17. pp. 94–111.
- VASÁRUS G. 2016: Szuburbanizáció külterületeken és egyéb belterületeken Győr példáján. – *Településföldrajzi Tanulmányok* 5. 2. pp. 22–36.
- VASÁRUS, G. – BAJMÓCY, P. – LENNERT, J. 2018: In the shadow of the city: demographic processes and emerging conflicts in the rural-urban fringe of the Hungarian agglomerations. – *Geographica Pannonica* 22. 1. pp. 14–29.